

ALICJA SZULC

Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu

***Codex collecticius* Jakuba z Kowalewic.
Ze zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu**

Codex collecticius of Jakub of Kowalewice. From the Collections of the University Library in Poznań

Rękopis kanonika Jakuba z Kowalewic jest przykładem kodeksu zbiorowego (łac. *codex collecticius*) – jednym z wielu, jakie można znaleźć w księgozbiorach średniowiecznych. Zasluguje jednak na szczególną uwagę jako kodeks zawierający interesującą kolekcję tekstów zróżnicowanych tematycznie, spisanych przez jednego skryptora, prawdopodobnie na jego własny użytek. Należąca do zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu¹ niewielka księga (11 × 15,7 cm), licząca obecnie 204 karty papierowe (kilka kart wycięto), została sporządzona około 1478 roku². Brak jakichkolwiek notatek proveniencyjnych nie pozwala jednak ustalić historii manuskryptu, wcześniejszych jego właścicieli.

O osobie kopisty wiemy stosunkowo niewiele. Jakub z Kowalewic (zm. 1492) rozpoczął studia na uniwersytecie krakowskim w 1431 roku³. Nie wiadomo jednak, czy je ukończył, ponieważ brak wpisu w *liber promotionum*⁴. Karierę

¹ Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu, rkp. 1746.

² Data 1478 pojawia się w kodeksie czterokrotnie, w explicitach traktatów teologicznych św. Augustyna i św. Tomasza z Akwinu: f. 31, 95, 152v, 169.

³ *Metryka Uniwersytetu Krakowskiego z lat 1400-1508*, wyd. A. Gąsiorowski, T. Jurek, I. Skierska, przy współpracy R. Grzesika, Kraków 2004, t. I, s. 157: *Jacobus Stanislaŭ de Covalewo* [1431 h/111]; por. A. Gąsiorowski, *Notariusze publiczni w Wielkopolsce schyłku wieków średnich. Katalog admisyj w Gnieźnie i w Poznaniu 1420-1500*, Poznań 1993, s. 27 (nr 158), tu pojawia się omyłkowo rok 1434 jako data immatrykulacji Jakuba.

⁴ I. Skierska, *Konsystorz gnieźnieński w XV wieku*, w: *1000 lat Archidiecezji Gnieźnieńskiej*, red. J. Strzelczyk, J. Górny, Gniezno 2000, s. 207; J. Wieteska podaje, iż Jakub był bakałarzem dekretów, ale nie powołuje się przy tym na żadne źródła uniwersyteckie; tenże, *Katalog prałatów i kanoników prymasowskiej kapituły łowickiej od 1433 do 1970 r.*, Warszawa 1971, s. 29.

kościelną rozpoczął w 1436 roku jako notariusz publiczny (*publicus imperiali auctoritate notarius*) przy oficjale poznańskim. Później uzyskał urząd dziekana i oficjała łowickiego oraz kanonika uniejowskiego⁵. Przez wiele lat pełnił także funkcję pisarza arcybiskupów gnieźnieńskich: Wincentego Kota, Jana Odrowąża ze Sprowy i Zbigniewa Oleśnickiego (do 1491).

W kodeksie brakuje karty tytułowej, a co najważniejsze – końcowej, na której znajdował się zapewne kolofon. Jakub pozostawił jednak swój podpis w dwóch innych miejscach rękopisu: w zakończeniu konkordancji do Ewangelii autorstwa św. Augustyna (il. 1)⁶ oraz na końcu tekstu o inc. *Introductio divinitatis vel sententia*, gdzie znajduje się przekreślone zdanie: *Qui te scribebat Jacobus nomen habebat* (f. 169).

Codex collecticius Jakuba zawiera teksty różnych autorów, zróżnicowane tematycznie i formalnie, począwszy od najliczniej reprezentowanych tekstów teologicznych, moralno-ascetycznych, dewocyjnych, poprzez geograficzne, instrukcje medyczne i recepty, a skończywszy na drobnych wierszach świeckich. Owa „antologia” Jakuba mówi wiele o jego lekturach, ale w jakim stopniu odzwierciedla jego zainteresowania? Czym kopista kierował się przy selekcji materiału? Dlaczego stworzył taką właśnie kolekcję i w jakim celu? Komu miała służyć? To zasadnicze pytania, jakie nasuwają się przy analizie zawartości tego kodeksu.

Pierwsza część manuskryptu, czyli mniej więcej połowa księgi, zawiera teksty, które koncentrują się wokół spowiedzi i podejmują to zagadnienie zarówno w sferze moralnej, jak i kanonicznej. Ten swoisty Jakubowy „podręcznik dla spowiedników” rozpoczyna cykl modlitw, głównie rymowanych, które były zapewne zalecane jako duchowe przygotowanie do spowiedzi i wprowadzenie w klimat pokuty⁷. Zbiór modlitewny otwiera *Psalterium beatissimi Jeronimi*. Zawiera on także kilka modlitw wstawienniczych do świętych, takich jak: *De duodecim auditoribus oracio* czy inc. *Ave, felix Catherina, naufragorum tu regina...*

Po tej antologii modlitw Jakub zamieścił objaśnienie definicji dogmatu w Kościele katolickim według św. Augustyna oraz kilka traktatów i wypisów z Ojców Kościoła dotyczących szeroko pojętej moralności chrześcijańskiej. Z bogatej twórczości moralno-ascetycznej kościelnych autorytetów kopista wybrał między innymi: *De spiritu et anima* i *De contemptu mundi* św. Augustyna, traktat *De puritate consciencie*, przypisywany św. Tomaszowi z Akwinu, oraz kilka

---

⁵ A. Gąsiorowski, *Notariusze publiczni w Wielkopolsce*, s. 27; K. Skupieński, *Notariat publiczny w średniowiecznej Polsce*, Lublin 1997, s. 119.

⁶ F. 152v (expl.): *Concordantie evangeliorum beati Augustini finie sunt Anno MCCCCLXXVIII per Jacobum de Covalevycze manu propria...*

⁷ Zawarte w kodeksie modlitwy jak również sentencje rymowane wydał H. Kowalewicz, *Łacińskie utwory wierszowane w średniowiecznych rękopisach Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu*, „Biblioteka” 8 (1969), s. 178-194.

Tres filij Noe sic inter se indu dimiserunt

filij filiozu Noe lxxii quod et linguarum
 distincta fuerit

Mapa świata według modelu Izydora z Sewilli, k. 124v
 Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu, rkp. 1746

wypowiedzi Hieronima (o Sądzie Ostatecznym) i Izydora z Sewilli o wolnej woli jako największym darze człowieka (*Ethimologiae*, liber XX). Pewne zaskoczenie może budzić znajdujący się wśród nich paramedyczny anonimowy traktat o inc. *Pro cognicione abortiuorum...* (il. 2), opisujący metody rozpoznawania aborcji oraz rodzaje kar dla kobiet, które dopuściły się tego czynu. Umieszczenie tego rodzaju „instrukcji” medycznej między wspomnianymi tekstami moralno-ascetycznymi nie jest jednak przypadkowe, lecz zamierzone przez autora kodeksu, który selekcjonował materiał pod kątem jego użyteczności w profesji spowiednika. Wyeksponowanie tego właśnie zagadnienia w kontekście *officium confessionis* mówi zarazem wiele o mentalności religijnej społeczeństwa późnośredniowiecznego.

Kolekcję tych tekstów uzupełniają *Canones penitenciales* opracowane przez Macieja z Raciąży (zm. ok. 1483), znanego polskiego prawnika (licencjata dekretów), kaznodzieję i dyplomate⁸. W latach 30-tych prowadził on wykłady na wydziale *artium*, niewykluczone więc, że Jakub zetknął się z nim osobiście w czasie swoich studiów w Krakowie.

W drugiej części kodeksu dominują teksty parenetyczne i moralno-ascetyczne, głównie patrystyczne, dotyczące moralności kapłana i jego roli w Kościele. Stosując duże uproszczenie można by nadać tej części rękopisu tytuł „katecheza dla kapłanów”. Jakub przepisał kilka kazań *ad clerum*, Augustyna, autorów anonimowych oraz *Dyalogus beati Bernhardi ad Eugenium papam*, w których zawarta jest ostra krytyka pasterzy Kościoła, ich grzechów, gorszących nadużyć i skandali. W ten sposób kapłan-kopista ujawnił własne przekonanie o potrzebie odnowy moralnej kleru. Nie dziwi fakt, że najczęściej przywoływanym tu przez kopistę autorytetem jest Bernard z Clairvaux, płomienny kaznodzieja, znany z krytycznych sądów wobec kleru. W tym miejscu znalazło się także dwustronicowe streszczenie poglądów Bernarda na temat *peccata mundum*, które prezentował w swoich kazaniach. Niewykluczone, że jest to autorska notatka Jakuba. W konkluzji tego tekstu padają ostre słowa oskarżenia pod adresem kapłanów – to przez ich ciężkie przestępstwa Kościół atakowany jest przez herezje: *et finaliter ecclesia tentabitur heresi propter crimina famosa sacerdotum* (f. 153v).

Między wspomnianymi kazaniem a konkordancjami do ewangelii autorstwa św. Augustyna znajduje się najbardziej interesująca i najcenniejsza część kolekcji Jakuba – *mappa mundi* (f. 124v), tzw. mapa T-O o schemacie litery T wpisanej w koło (il. 3). Jest to jeden z nielicznych tego typu zabytków, a być może także najstarszy, w polskich rękopisach średniowiecznych⁹. Rysując ją Jakub korzystał prawdopodobnie z kopii jednego z traktatów encyklopedycznych Izy-

⁸ M. Zwiercan, *Maciej z Raciąży*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 19, s. 34-35.

⁹ U. Puckalanka, *Nieznana mapa świata w polskim rękopisie XV wieku*, „Studia i materiały do dziejów nauki polskiej”, seria C, z. 13 (1968), s. 6-7.

¶ tunc benedixit eis ¶ Et videntes
illud elevatus est ceterum po ¶ Et scribat
in actu hinc ultimo Sedens qz ad dexte
ram dei agit vltis Sunt et alia mtra
que fuit ihus que si subditur per
singula nec ipm ablutioz mait cap
eo qui subendi sunt libros Johs vltis
et concordancie ewang bñ Augusti
fuit sut primo ago dicitur p
Jacobus de Coralar in ma ypa
vltimū correcta et recta scripta sunt
gratub esse sed qz fut scripta in
era ita scripta Et diligens lectur
ruminet et corrigat ad pfectu dicit
et emendet errores qui sepius
comittunt in talibz

Zakończenie konkordancji ewangelicznych św. Augustyna
z datą 1478 i podpisem skryptora, k. 152v
Biblioteka Uniwersytecka w Poznaniu, rkp. 1746

dora z Sewilli – *De natura rerum* albo *Etymologiae sive origines*, w których pojawia się ten typ wyobrażenia świata z trójdzielnym podziałem. Mimo że nie jest on autorskim dziełem Izydora z Sewilli, jego dzieła zawierają wiele z najstarszych przedstawień tego modelu¹⁰. Kartografowie klasyfikują go jako najbardziej rozpowszechniony w średniowieczu typ trójdzielnej mapy ekumeny, która była tylko schematycznym przedstawieniem części znanego świata. Model T-O nawiązuje do antycznego wyobrażenia o ziemi, tj. o lądach otaczanych przez wszech-ocean, co oddaje tu symbolika liter T – *terra*, O – *oceanus*¹¹. Litera T obrazuje wody, które dzielą *orbis terrarum* na trzy znane wówczas kontynenty: Europę, Azję i Afrykę. Trzon litery T to Morze Śródziemne, które oddziela Europę od Afryki (Libii), linia pozioma litery T to dwie rzeki – część lewa to Tanais (rzeka Don), część prawa – Nil. Zgodnie z przekonaniem wyrażonym już przez św. Augustyna¹², powierzchnia Azji równa jest powierzchni Europy i Afryki łącznie, dlatego na mapie zajmuje ona całą górną połowę *orbis terrarum*. Jak widać, mapy te miały orientację wschodnią. Izydoriański obraz świata nawiązywał do biblijnej historii o podziale świata między trzech synów Noego (Rdz 10). Pod nazwami Azji, Afryki i Europy znajdują się kolejno imiona Shem, Ham i Japheth. Wiele późniejszych map T-O zawiera dodatkowo informacje o liczbie ich potomstwa. Z takiej też kopii musiał korzystać Jakub, ponieważ wyraźnie wyeksponował ten kontekst biblijny. Skrót historii o synach Noego rozmieścił w formie napisu nad mapą (*Tres filii Noe sic inter se mundum dividerunt*), na jej obwodzie (*In Europa Japheth qui habuit XV filios – Sem. In Asia regnavit qui habuit filios XXVII. In Affrica Cham qui habuit XXX filios*) oraz poniżej mapy (*Fily filiorum Noe LXXII quod et linguaia distincta fuere*). To właśnie zgodność mapy T-O ze światopoglądem chrześcijańskim opartym na literalnej wykładni Pisma Świętego zadecydowała o szerokim rozpowszechnieniu tego modelu w średniowieczu¹³. Ostatni element mapy Jakuba, o którym należy wspomnieć, to nazwy prowincji wpisane w kontynenty. Zostały one zaczerpnięte z różnych źródeł. Pojawia się pytanie, dlaczego Jakub przerysował tę mapę właśnie w takim miejscu, na karcie poprzedzającej konkordancje biblijne. Przypadek czy zabieg celowy? Zapewne efekt skojarzenia, skoro konkordancja rozpoczyna się od prologu Ewangelii św. Jana: *In principium erat verbum...*

Poza *mappa mundi* w kolekcji Jakuba znajdujemy jeszcze jeden element kartograficzny – różę wiatrów (il. 4). Jakub przerysował go prawdopodobnie z tej samego manuskryptu, z którego odwzorował Izydoriańską mapę. Ten model róży dwunastopromiennej, wraz z nazwami poszczególnych wiatrów, upo-

¹⁰ N. R. Kline, *Maps of medieval thought: The Hereford paradigm*, 2003, s. 13.

¹¹ M. Sirko, *Zarys historii kartografii*, Lublin 1999, s. 33.

¹² *De civitate Dei*, XVI, 17.

¹³ J. Strzelczyk, *Uwagi o kartografii średniowiecznej*, w: tegoż, *Średniowieczny obraz świata*, Poznań 2004, s. 51.

Pro cognitione abortiuoꝝ
 est frigiditas causa ipsorum sic natura
 et debilitas membrorum hominis impedit
 de se ubi natura non fuerit impedit
 et ubi forte fuerit existerit. Causa
 utraque abortiuoꝝ sunt duplex. Prima
 est frigiditas sive infirmitas ipsius
 matris. Secunda causa est superflua
 humiditas et frigiditas ipsius matris
 et eorum causa est frigiditas ma-
 tris. Et quia et huius defectus est in
 membris et actio dicitur lapsus puer
 nascitur si est perfectus in ambibus
 Sed si in aliquo fuit defectus uel
 diuinas naturas in septimo mensis
 statim est post infusionem anime
 in rationales uel. Et illo mense interit
 in primis uel uel malis fecit
 in uero et si laborant ad exitum
 fetus sed magis in octavo mense
 nisi fuerit aliqua uel. in die.

contingat abortire multum in primis
 tribus mensibus. Quia aut abortit
 post primam conceptionem. Quia aut abortit
 post in medius tribus. Post secundam
 conuersionem huiusmodi multum
 sunt abortiuoꝝ in ultimis tribus me-
 nibus. Et ille que in ultimis tribus me-
 sibus abortit est frigiditas abor-
 tuit. et hoc cause multum nisi puer
 medius potest esse egente. Et ille
 cuius abortit est frigiditas et multum
 est potum in duobus huiusmodi
 et ad partem sunt huiusmodi
 ne desistent dolore. Causa uero
 extempore et primitiuo ipsius abortit
 sunt multiplices puta est frigiditas
 lenitas et frigiditas quia est
 partes illas et partem infirmitatibus
 exitu et mensura procedunt. Et
 dolor fetus in aliqua parte caput
 et in ubi fetus. Item frigiditas
 partura ubi uel post partum. Et medi-
 cina ligaturia. Item frigiditas

wszechnili w średniowieczu Izydor z Sewilli i Beda Venerabilis. Rysunek został naniesiony na pierwszej karcie (verso) traktatu o wiatrach Arystotelesa. Ciemniejszy odcień atramentu i nieco zmieniony dukt pisma zdają się wskazywać, że tekst ten napisano później, jako uzupełnienie, komentarz do wcześniej wyrysowanej róży wiatrów. Jest to więc tekst do ilustracji, a nie odwrotnie, jak by się mogło wydawać. Potwierdzałby to również zapis pierwszej strony tej karty, gdzie początek traktatu o wiatrach został „wtłoczony” pod wierszem *De regimine sacerdotis* o inc. *Presbiter, attende, capias hec dogmata mente* (il. 5)¹⁴.

W wielu kolekcjach średniowiecznych można znaleźć swego rodzaju zestawienia czy wykazy (trudno o jednoznaczne określenie) pewnych treści, pojęć religijnych, jak np. *septem etates mundi*, *septem principalia vicia*, *septem occasionones luxurie*. Symbolika liczby siedem (całość, pełnia, doskonałość), zakorzeniona w tradycji judeochrześcijańskiej, zadecydowała o tym, że z czasem niektóre wykazy skracano bądź uzupełniano tak, aby zawierały dokładnie siedem elementów. W niektórych kolekcjach znajdziemy więc na przykład *septem beatitudines*¹⁵. Również Jakub zanotował w swoim kodeksie pięć tego rodzaju zestawień, wśród nich *septem etates homini* choć w *Etymologiach* Izydor wymienia ich tylko sześć¹⁶. Izydoriański opis etapów życia ludzkiego nie ma kontekstu religijnego, w przeciwieństwie do wielu późniejszych ujęć tego tematu. Taki moralno-ascetyczny charakter ma również 5-stronicowy tekst, który Jakub zamieścił przed wspomnianym wykazem: *Quinque sunt etates homini quibus quilibet christianus pro salute anime sue debet laborare...* (f. 170). Pozostałe wykazy, które skryptor dalej notuje dotyczą również sfery eschatologicznej życia człowieka: *septem sunt petitiones que continentur in dominica oracione*, *septem dotes hominis glorificati in paradiso* oraz *novem pene infernales* (ff. 172v-173).

Ostatnie karty kodeksu (ff. 190-204) zapełniają recepty medyczne, rozdzielone litaniami maryjną oraz kilkoma wierszami o tematyce świeckiej. Pojawia się tu m.in. mało znany utwór *Contra barbatos* (inc. *Barba tectus raro rectus...*)¹⁷. Recepty zapisywane były w pewnych odstępach czasu, na co wskazują różnice w charakterze pisma i w barwie atramentu. Ta najkrótsza część rękopisu ma najbardziej szkicowy, notatnikowy charakter. Jakub zanotował receptury leków uznawanych za najbardziej skuteczne, znane, głównie remedia stosowane w wielu różnych chorobach, jak np. *Aqua vitae vulgariter gorzalewino valet contra*

¹⁴ F. 181; H. Walther, *Initia carminum ac versuum medii aevi posterioris latinorum*, Göttingen 1959, nr 14519.

¹⁵ Harvard University, Cambridge, MA 02138, *Legal treatises and religious poems, late 14th century*, ff. 59-61v.

¹⁶ *Isidori Hispalensis episcopi etymologiarum sive originum liber XI: De homine et portentis, II: De aetatibus hominum; The Etymologies of Isidore of Seville*, wyd. S.A. Barney, W.J. Lewis, J.A. Beach, O. Berghof, p. 241.

¹⁷ H. Walther nie notuje tego wiersza.

multas infirmitates. Tylko jedna z tych recept nie jest anonimowa – *Siropus optimus pro capite et stomacho magistri petri Gasshowyecz* (f. 200v) Piotra Gaszowca, rektora uniwersytetu krakowskiego, znanego XV-wiecznego astronoma, astrologa i lekarza¹⁸. Zbiór tych przepisów i porad medycznych zamykają dwa krótkie teksty o specyfikach stosowanych w czasie zarazy: *Regimen contra pestilenciam breve utile et optimum* (il. 6) oraz *Aliud remedium tempore pestilencie utile optimum* (ff. 202v-204v).

Zwyczajem wielu kopistów Jakub wykorzystał również wyklejkę kodeksu (cover's inside?) do sporządzenia notatek. Na przedniej karcie umieścił skróty spisu treści, natomiast na karcie końcowej zostawił kilka luźnych notatek, w tym trzy wierszowane przysłowia oraz zapiski o zwierzętach (*columba, ursus, pisces*).

Charakteryzując kolekcję Jakuba pod względem formalnym trzeba przede wszystkim stwierdzić, że był on kopystą świadomym swoich niedociągnięć czy błędów i szczerym wobec potencjalnych czytelników. Wskazuje na to np. explicit konkordancji św. Augustyna (f. 152v), w którym prosi czytelnika o wnoszenie ewentualnych poprawek do tekstu: *Utinam correctata et recta scripta sint, gratus essem, sed quia sic scriptum inveni, etiam ita scripsi. Et ideo diligens lector ruminet et corrigat ad profectum aliorum et emendet errores qui sepius comitantur in talibus* (f. 152v).

Dominacja tekstów *de confessione* w pierwszej części rękopisu oraz *de sacerdotibus* w drugiej, dowodzi przemyślanego układu materiału. Obok notowanych w całości tekstów wiele tu jednak wypisów, streszczeń czy fragmentów zapisanych na wolnych kartach (miejscach). Jednocześnie odnosi się wrażenie, że kopysta kierował się często skojarzeniami przy zapisie następujących po sobie partii materiału. Ta swego rodzaju „technika skojarzeń” uwidoczniła się wyraźnie m.in. w przypadku mapy umiejscowionej przed konkordancjami biblijnymi oraz traktatu *Pro cognitione abortiuorum...*, który trafił między teksty dotyczące sumienia i spowiedzi.

Wydaje się iż Jakub traktował poważnie kwestię autorstwa kopiowanych tekstów i o ile to było możliwe, zamieszczał informację o autorze na początku bądź na końcu tekstu. Nasuwa się także pytanie, chyba jedno z najtrudniejszych w badaniach nad średniowiecznymi rękopisami, ile w tworzeniu tej kolekcji było inwencji własnej kompilatora? Z ilu rękopisów korzystał? Może Jakubowe *miscellanea* to jedynie kompilacja z 2-3 innych kolekcji o podobnej tematyce? Ta kwestia pozostaje otwarta, ponieważ brak przesłanek do sformułowania jakiegokolwiek hipotezy.

¹⁸ A. Birkenmajer, *Gaszowiec*, w: *Polski Słownik Biograficzny*, t. 7, s. 294-295.

W tym miejscu powraca również pytanie o przeznaczenie kodeksu. Wydaje się ono kluczowe zwłaszcza w perspektywie zainteresowań i badań historyka. Notatnikowy charakter niektórych części, zwłaszcza końcowej, sugeruje, że Jakub sporządził ten manuskrypt przede wszystkim na własne potrzeby, notując teksty, które uznał za użyteczne i z różnych powodów interesujące. Ale kogo miał na myśli, zwracając się do potencjalnego czytelnika? Z pewnością członków stanu duchownego, być może także przyszłych kapłanów i spowiedników. W całym rękopisie, a zwłaszcza w drugiej, dającej się wyróżnić części – w Jakubowej „katechezie dla kapłanów” – pobrzmiewa idea reformy Kościoła *in capite et in membris*, dyskutowana i głoszona zwłaszcza w kręgach uniwersyteckich w XIV-XV wieku. Wydaje się, że bliska była mu ta myśl reformatorska zwłaszcza w kwestii postulowanej moralności stanu kapłańskiego.

Wiele z postawionych pytań pozostało bez odpowiedzi. Być może dlatego, że próbował zmierzyć się z nimi historyk, dla którego *miscellanea* Jakuba z Kowalewic to przede wszystkim źródło do badań nad kulturą umysłową środowiska społecznego kompilatora.

SUMMARY

The code compiled by canon Jakub of Kowalewice ca. 1478 is a typical example of a collective code (*codex collecticius*). It contains texts by various authors, diversified in terms of content and form, ranging from predominantly theological, moral-ascetic and devotional texts, through geographical texts, medical instructions and prescriptions, to miscellaneous minor secular poetry.

Jakub wrote in the first place for his own needs. When occasionally addressing a potential reader, he most certainly had the clergy in mind. The selection of writings copied by Jakub allows us to see him as an advocate of the idea of Church reform, especially in the area of a renewal of the moral life of the clergy, an idea which was popular in the 15th century.

Key words

Medieval manuscript. *Codex collecticius*. Pastoral care. Church reform. *Mappa mundi*